

Armáda a nová soustava řízení

Při řešení zdokonaleného systému řízení bylo důkladně diskutováno, jaké mají být dodavatelsko-odběratelské vztahy, které vznikají při dodávkách k zabezpečení obrany a bezpečnosti státu.

Obecně byla v diskusi uznávána zvláštnost těchto vztahů, která vyplývá z toho, že jde o materiální zajištění úseků, na kterém společenská důležitost silně převažuje nad čistě ekonomickými hledisky. Nároky na vyjádření této rozdílnosti v dodavatelsko-odběratelských vztazích se rozcházejí. V diskusi šlo o to, zda a zejména v jakém rozsahu mají v podmínkách zdokonalené soustavy být u dodávek k zabezpečování obrany státu stanovené závazné úkoly a zda a v jakém rozsahu má být v podmínkách nové soustavy zachována tzv. kontraktní povinnost, tj. obecná povinnost dodavatelů uzavřít za určitých podmínek hospodářské smlouvy na dodávku, a samozřejmě i uskutečnit dodávku, je-li prokázáno, že je určena k zabezpečení obrany státu. Přitom bylo jasné, že jak stanovení závazných úkolů, tak kontraktní povinnost jsou do určité míry v rozporu se zásadou volného výběru dodavatele a odběratele, která je jednou ze základních zásad zdokonalené soustavy řízení.

Názor, že dodávky pro obranu a bezpečnost státu nemají mít žádné preferenční, vycházel v diskusích z formalistické

kého a mechanického uplatnění principů zdokonalené soustavy na tento důležitý specifický úsek. Přehlíží, že ani v cílovém řešení nové soustavy se nepředpokládá, že by došlo k úplnému odstranění direktivního řízení. Nutnost direktivního řízení ostatně vyplývá ze samotné existence státu. Stát si ponechává podle podmínek větší či menší rozsah direktivního řízení, a to především na úsecích, které zabezpečují jeho existenci, tedy zejména na úseku vnější a vnitřní bezpečnosti. Zavádění nového systému řízení na hospodářském úseku nelze chápat jako mechanické odstraňování direktivního řízení, ale jako jeho diferencovanou úpravu na určitou hranici, která je optimální pro dané podmínky a pro danou etapu vývoje.

Povinnosti dodavatelů uzavírat hospodářské smlouvy na dodávky důležité k zabezpečení obrany a bezpečnosti státu musí být zachována proto, že v současné etapě vývoje nejsou známy prostředky ekonomického působení, které by byly natolik účinné, aby tuto povinnost nahradily. Naléhavost dodávky pro obranu státu závisí i na mezinárodní situaci, ve které dochází ke změnám a na něž je nutné rychle reagovat. Nelze proto nechat na vůli dodavatelů, zda chtějí nebo nechťejí uskutečňovat dodávky pro obranu a bezpečnost státu. Orgány ministerstva národní obrany musí mít prostředky, aby v případě potře-

by mohly dodavatele donutit k uzavření smlouvy a uskutečnění dodávky.

Postavení dodavatelů je i u vojenské techniky značně monopolní. Odběratel nemá možnost vybrat si dodavatele. Ustanovení o volném výběru dodavatele v dodavatelsko-odběratelských vztazích, uvedené ve vyhlášce Státní plánovací komise 90/65 Sb., nemá proto ve většině případů větší význam, než zbožné přání. Je-li jeden výrobce nelze přirozeně o volném výběru dodavatele vůbec mluvit.

Ani přestavba cen nevyřeší všechny problémy. Zkušenosti hlavních dodavatelů vojenské techniky, např. v leteckém průmyslu ukazují, že finalistům se nepodařilo zajistit poddodávky ani tehdy, když nabízel velmi značné příplatky k cenám. Hodnota dodávek pro obranu představuje v úhrnném společenském produktu poměrně malou část. Tím spíše je však nutné, aby tyto dodávky byly přesně a včas zajištěny a aby úprava na úseku dodavatelsko-odběratelských vztahů vytvářela všechny předpoklady k využití prostředků pro stanovený účel.

I v nových podmínkách je nutné plně zachovat všechny výhody, které možnosti plánovitého rozvoje poskytuje socialistické hospodářství, charakterizované společným vlastnictvím výrobních prostředků a z této skutečnosti vyplývající možnosti účinného a účelného ovlivňování hospodářského vývoje centrem v zájmu celé společnosti. Socialistický stát se nemůže vzdát svého práva direktivně zasahovat v případech nezbytné potřeby do činnosti podniků. Vzdání se tohoto práva by bylo odvržením jedné z významných předností, které právě socialistické hospodářství má. Jde proto jen o právní úpravu této možnosti v tom smyslu, aby v těch případech, kdy jí bude použito, nebyla vyvolána nedůvěra podniků ve stabilitu jim zaručených podmínek a nebyl oslabován ekonomický zájem na tvorbě hrubého důchodu. Proto byla přesně stanovena možnost ukládat závazné úkoly k dodávkám. Pokud je třeba donutit dodavatele k dalším dodávkám je nutné počítat s tím, že mu bude nutno uhradit majetkovou újmu, pokud mu ovšem takovouto vynucenou dodávkou vznikne a pokud ji prokáže. Majetkovou újmu se myslí skutečná škoda, ne tedy to, co by dodavatel získal, kdyby vyráběl a dodával jiné výrobky, než výrobky k zabezpečení obrany a bezpečnosti státu. Podnik má právo domáhat se této majetkové újmy u nestranného orgánu.

Při posuzování těchto problémů nelze přehlížet ani tu skutečnost, že v současné době existují v našem národním hospodář-

ství přechodné potíže. Jejich příčinou je to, že nová soustava řízení je zaváděna v situaci, kdy trvá napjatost a nerozvážený stav mezi zdroji a potřebami prakticky na všech úsecích dodavatelsko-odběratelských vztahů, tj. v oblasti materiálně technického zásobování, investic, dodávek pro vnitřní obchod atd. Tato dlouhá léta trvající situace vytvořila stav, kdy dodavatelé jsou rozhodujícím činitelem na trhu a mohou diktovat své podmínky. Uvolnění některých direktivních zábran, jako zrušení kontraktační povinnosti prakticky na všech úsecích kromě úseku dodávek pro obranu a bezpečnost, jim jejich situaci dále ulehčilo. Tato skutečnost spolu s monopolizací výroby a dosud nesprávně fungujícím cenovým systémem přináší na počátku zavádění nové soustavy další zvýšení úlohy dodavatele. S takovým důsledkem je nutné při přechodu na novou soustavu počítat. Působení nové soustavy se dosud nerozvinulo a začíná se teprve v různých směrech projevovat. Rozhodování dodavatele není již v takové míře jako dříve omezovalo direktivním rozdělováním produkce. Kde není stanovena povinnost k dodávce, neváže se dodavatel uzavíráním hospodářských smluv a ponechá si možnost bez odpovědnosti dodat kdykoliv, kdy se mu to hodí. Tím přivádí do svízelné situace dodavatele, kteří výrobky potřebují vždy k určitému termínu.

Převaha trhu dodavatelů z hlediska zabezpečení obrany a bezpečnosti by se bez direktivní povinnosti dodávek pro armádu projevila v některých případech tím, že by dodavatelé odmítli pro armádu prostě dodávat. Nechtít dodávat armádě souvisí s tím, že armáda jako jeden z mála odběratelů důsledně trvá na kvalitě výrobků, které odebírá a kontroluje náročně jejich jakost často již v průběhu výrobního procesu. Pokud jde o investiční výstavbu jsou stavby pro dodavatele z civilního sektoru málo lákavé jednak proto, že jsou menšího rozsahu a většinou na místech málo přístupných. Z ekonomického hlediska bývají pro dodavatele málo zajímavé. I na stavbách trvá ministerstvo národní obrany na kvalitě dodávky daleko náročněji, než jiní odběratelé.

Lze očekávat v souladu se závěry některých teoretických pracovníků, že působení tržních vztahů bude v socialistickém hospodářství vždy poněkud mírnější než v hospodářství kapitalistickém. Bude vždy ovlivněno podstatně daleko větší existenční jistotou výrobních vztahů. Hrozba drastických důsledků likvidace nezaměstnanosti apod. nemůže v socialistickém hospodářství nikdy tak silně působit. Nebude tudíž na druhé straně vyvolávat tak sil-

nou snahu dodavatelů uspokojit a předcházet si odběratele.

V socialistickém hospodářství bude asi vždy určitý předstih poptávky před nabídkou a v důsledku toho i určitá nadvláda dodavatelů, i když výsledkem zdokonaleného způsobu řízení by mělo být podstatné zlepšení těchto relací. Již tato situace samotná si vyžádá direktivní zásahy v těch případech, kde by byly ohroženy potřeby tak důležitého úseku jako je obranyschopnost státu.

Konečně nelze podcenit ani to, že dodavatelé se snaží využívat nedostatku výrobků k získávání jednostranných výhod. Tyto výhody samozřejmě daleko snáze a jednostranněji prosazují vůči těm odběratelům, kterým nejsou povinni dodávat a kteří je nemohou nijak k dodávce přinu-

tit. Jde zejména o to, že dodavatelé požadují přírázky k cenám, a to i v těch případech, kde na ně podle platných předpisů nemají nárok. Tam, kde převažuje trh dodavatele a dodavatel není povinen uzavírat hospodářské smlouvy si vyložil často nové zásady řízení po svém. Velmi rychle se přizpůsobil nové situaci a využívá jí ke zlepšení svých hospodářských výsledků způsobem, který hraničí se spekulací a je vyloženě proti dobrým mrávům, pokud není vyloženě protiprávní. Do této situace by se dostalo i ministerstvo národní obrany, pokud by nemělo i nadále možnost využívat kontraktní povinnosti a závazných úkolů. Je nepochybné, že odbourání těchto direktivních instrumentů by vedlo k dalšímu zvednutí cenové hladiny u dodávek k zabezpečení obrany a bezpečnosti státu.

Z uvedených několika poznámek vyplývá jasně, že zachování kontraktní povinnosti i závazných úkolů k dodávce pro úsek obrany a bezpečnosti státu je z celospolečenských hledisek nezbytné. Je nezbytné do té doby, dokud trh dodavatele nebude převážně trhem odběratele, dokud odběratelé nedosáhnou výlučného postavení na trhu. Podmínkou ovšem je, aby do-

davateli nevznikla majetková újma, kterou by byl neodůvodněně postižen. Takovou újmu musí odběratel uhradit. Tím bude docíleno faktického souladu se zásadami zdokonaleného řízení našeho hospodářství, dosaženo potřebné proporce v uplatňování ekonomických a direktivních metod při zabezpečování materiálních potřeb obrany-schopnosti státu.